

C: 777. 2 Kuypers 43
DE

BARTHOLOMEUSNACHT

DOOR

DR. A. KUYPER.

[OVERGEDRUKT UIT DE STANDAARD.]

KUYPER
BX
9422
.K8
B337
1872

AMSTERDAM,
H. DE HOOGH & Co.
1872.

Prijs 35 Cents.

KUYPER BX9422.K8 B337 1872
Kuyper, Abraham, 1837-1920.
Bartholomeusnacht.

EX LIBRIS

COURAGE AND LOYALTY

DR. G. PUCHINGER

DE BARTHOLOMEUSNACHT

DOOR

Dr. A. KUYPER.

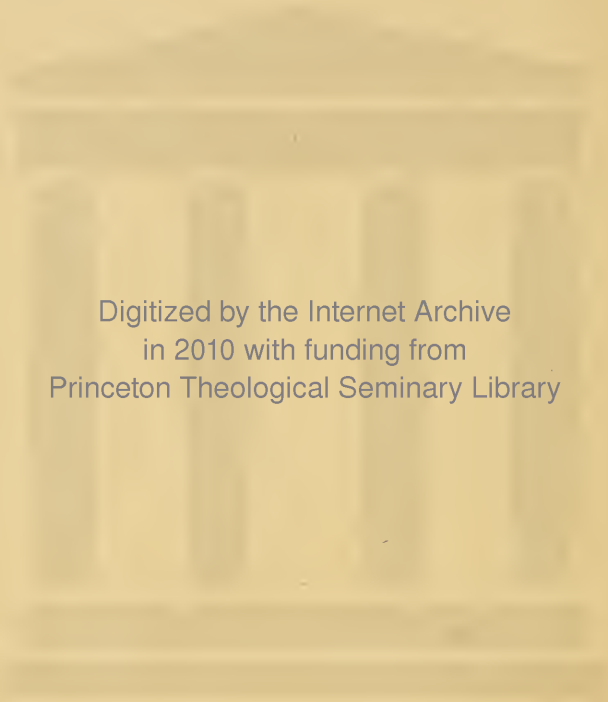
(OVERGEDRUKT UIT DE STANDAARD.)

AMSTERDAM,
GEBR. KOSTER.
1896.

DE MARTELAREN VAN DEN BARTHOLOMEUSNACHT.

24 AUGUSTUS 1572.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

Een dag op de graven! Een dag van rouwe! Heel de kerk der Hervormden aan alle plaatse der aarde treurt!

Ze kan haar martelaren niet vergeten, want ze belijdt een „gemeenschap der heiligen,” die in het graf niet sterft, niet wegslijt met den loop der eeuwen en te nauwer klemmt om het bloed, dat vergoten werd.

Ze zwoer het haar dooden, en dien eed breekt ze niet, dat ze in haar sombere historie den vinger rusteloos houden zou bij die bladzij vol afgrijzen, met zwarter kool dan één geteekend; een bladzij in den pestwalm der hel geblakerd en bedropen met het zwartst verraad. Een bladzij, waarbij het boek der Martelaren, ook al trok ze haar vinger terug, nog, om wraak schreiend, van zelf zou openvallen, en die, weigerend haar vlekken te doen verbleeken, met een stemme des bloeds, als wierd het pas gister vergoten, voor God en al het schepsel zal blijven klagen, zoolang de leste klacht nog niet in 's menschen borst verstomt.

Die nu nog strijden in Gods kerk op aarde, willen eens de martelaren daarboven in het verheerlijkt aanzicht staren, zonder van de lippen der Coligny's, der Rohans, der de Beauvais, der Pardaillans, ach, wie noemt ze ons bij duizenden? het zaligheidbannend verwijt te hooren: „Gij hebt vergeten het bloed, door ons gestort voor den Heer!”

De Bartholomeusnacht heeft geen naam. Vruchteloos poogt men door „Bloedbruiloft,” in zijn schrijnend contrast, valsheid zonder wederga te versmelten in een bloeddorst, die alle lessching tart. Hoop alle gruwelijk woord opéén, noemt wraakzucht, misdaad, snoodheid, spreek van een razernij der gedrochtelijkste woede. Al om niet. Aan een taal van menschen ontwingt geen wanklank voor zoo onmenselijke daad.

Geen naam, een vloek is voor dien gruwel op onze lippen, en met den geplaagde op den aschhoop zou het ons ook van die ure der duisternis ontglippen kunnen :

„Diezelve dag zij duisternis! Dat God naar hem niet vrage en dat geen glans hem beschijne!

„Diezelve nacht, donkerheid neme hem in, dat hij in het getal der maanden niet kome!”

„Ziet, hij zij eenzaam, dat hem vervloeken de vervloekers des daags, die bereid zijn, hunnen rouw te verwekken!”

„Dat hij wachte naar het licht, maar het worde niet, dat de schaduw des doods over hem wone!” ¹⁾

We gedenken onzer dooden!

Onzer broederen!

Ze hadden aan den avonddisch Gods Woord gelezen, en in het slaapvertrek op de knieën gebeden. Zoo vleiden ze zich ter ruste. Naast de sponde de wieg, en om hun legersteê de slaapsteê hunner kinders. Ze sliepen meest in één vertrek. Men was genoode ter Bruiloft, gast te Parijs.

Plotseling kraakt het met woest gedreun! De deur springt uit heur hengsels. De man vliegt op . . . Te laat! Een hellebaard vlijmt door zijn ingewand. Daar spat het

¹⁾ Job Hoofdst. III : 4—9.

bloed zijner vrouw hem op de bleeke lippen. Nog stervend hoort hij een gil — nog één, nog één. Het is de stervensgil zijner kinders, door denzelfden woestaard vermoord!

En toch, wie het zoo verging, waren nog de minst rampzaligen. Hun doodstrijd was ontzettend, maar het lijden kort.

Meest namen de woestaards langer wellust van het sollen met hun prooi.

Dan joeg men ze op, man en vrouw te hoop, trok ze nachtgewaad en alle bedekking der schaamte van de leden, stak ze in het naakte lijf, wierp ze ten venster uit of stootte ze de trappen af, en greep ze bij de haren, ze sleepend door het slijk, ze trappend en duwend, om ten leste, op nieuwe prooi belust, ze met een kolfstoot af te maken, met dolkpriem of rapier. Ja, het was niet een eenige maagd, die men, nog bij het reutelen van den doodsnik, in vuigen lust schoffeerde.

Het is of men de gespierde taal dier dagen behoeft, om den jammer dier tijden te gedenken.

„Geen tong zou kunnen uitspreken, zoo meldt het oud geschiedverhaal, wat wreedheid deze moorders bedreven hebben, sowel op dien droevigen Zondag als d'andere navolgende dagen. Den meestendeel der slachtoffers is vermoord geworden, doorstoken met rappieren en poinjaarden, en deze zijn nog op het alderghenadighste getracteert. Want de andere hebben ze haar geheele lichaam door gepijnigd, ze hebben ze de ledematen van haren lichaam, als handen, voeten, neuzen, ooren, oock eenighe mede de schamelheit afgesneden.

„Siet in wat manieren ze gehandeld hebben met de luyden, wier grijze hairen hen tot eenige beweeglijkheit had behooren te manen. Dezen dan hebben ze genomen en uit hunne huizen aan het water gesleept, en hebben ze haar met het hoofd tegen de kaaije gesmeten, invoege

dat de blauwe steenen van de kaaije t'eenemaal gemarbelt schenen te wezen door het bloed en de hersenen van deze oude grijsaarts.

„Men heeft daar ook gesien een klein kint van omtrent twee jaren, dat, uitgedragen wordende van een van de moorders, speelde uit onnoselheit aan synen baert, hem troetelende en lachte hem wel vriendelijke aan, maar in plaatse van dat hi met dit onnosel schaepke wel compassie had behooren te krijgen, heeft deze barbarische en verduyvelde mensch dit kint met eenen poinjaert door de buik gesteken en heeft het also in de rivier geworpen, dat het water te dier plaatse rood is geverwd van het jonge bloet!”

Wie leest dat en klaagt niet met Vondel's „Rey van Klaerissen”:

Zoo velt de zicht de korenairen.
 Zoo schudt een buy de groene blaren,
 Wanneer het stormt in 't wilde wout.
 Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
 Wanneer ze raest uit misvertrouwen!
 Wat luit zoo schendig dat haer ront!

Om er, God zij lof! te kunnen bijvoegen:

Beduchte Kercke! staek dit waeren:
 Uw kinders sterven in artelaeren,
 En eerstelinghen van het zaet
 Dat uit uw bloet gewis zal groeien,
 En heerlick tot Godt's eer zal bloeien,
 En door geen tyranny vergaet.

Waar zijn hun graven?

Vraag er niet naar! Ook het zoet van eigen graf scheen te heilig voor den gevloekten Hugenoot. Geen

omweggang door de zerkenlanen, geen treurpsalm in de catacomben is ons gegund!

Het graf, in zichzelf een smaad, wordt een schuilplek der bekoring, voor wie men op aarde niet meer duldt. Wiens hand zou onzen martelaren die rustplaats bereid hebben? De ontkomenen konden het niet. De moorders wilden niet. Al veel, zoo een ruwe kuil de afzichtelijke lijken bij tientallen borg. Men dolf een groef om van de gehavende rompen af te zijn. Verachtelijk wierp men in dien doodenput te hoop, wat de heilige hofstad van den „allerchristelijksten koning” bezoedelde!

Bij de Saints-innocents, in den boomgaard van Nigeon's klooster, vooral op het Zwaneneiland of Ile des Cygnes moet de heilige plek gezocht, waar de Bartelsdag zijn slachtoffers wegdolf. En, wondre speling van het Godsgericht, het moordend geschut van Pruisen's adelaar heeft bij St. Cloud en bij Auteuil op den doodenkuil onzer martelaren gedreund.

In het koor der kerk van Saint-Cervais staat een ijzeren kruis. Dat kruis wees de plek, waar men een vijfmaal honderd lijken had saamgestort. Om het koorfundament te herstellen, groef men voor een twintigtal jaren in dien afgrijselijken bodem, en het lijkgebeente dier gruwzaam gemoorde, maar in God gestorven broeders, het was er nog.... en werd ontbloot.

Toch werd hún rustbed nog het zachtst gespreid. Ai mij! dat ook naar het galgenveld de lijken moesten heen- gesleurd en aan den schandpaal opgehangen, om den raven ten aas, der vertering ten prooi te blijven. Dui- velsch menschenhart! dat u de kannibaalsche lust bekrui- pen kon, het „menschenvet,” als had ge mestkalveren geslacht, in uw slachthal uit te stallen! Wat gewierd den grijsaards, den vrouwen, den kinderen niet, die weerloo- zen, die men in de prachtige wateren der Seine verdronk,

en wier lijken daar dreven en opborsten, tot ze vast-
raakten aan een stronk, of door de monding wegschoven
naar de diepten van den Oceaan!

Waar zijn uw graven de Clermont, Segur, Duplessir!
mannen van edelen bloede? Waar de uwen, Ramus en
La Place! mannen door uw wetenschap vermaard? Waar-
heen dreef u het eerbaar lijf, jeugdige Gastine, Vrouwe du
Puy, Vrouwe le Doux, Vrouwe de Montjay, gij ook wie
men het ongeboren wicht uit het ingewand scheurde, Hel-
dinnen des geloofs, gekend bij uwen Heer! Met wat naam
waren ze gedoopt, of hoe zouden ze genoemd zijn de nog
ongedoopten, op wier roode lipjens de moedermelk met het
moederbloed zich mengde en die men in een waschkorf
samenwierp, naar de brug der Seine droeg en door den
stroom liet bedelven.

O, ons is het reeds bang van zoo naamloos wee te
hooren! Maar gij hebt het *geleden*, en het is weer Bar-
tholomeusdag. Gij hebt er recht op, dat we uw lijden ge-
denken!

Waar schuilt het graf van Goudimel te Lyon, te Anhers
van La Rivière, van Taillebois te Orleans? We weten het
niet. Één graf slechts kennen we. Één met name. In
Châtillon's bouwval rust het lijkgebeent' van Coligny!

In alle dapper krijgshoor pleegt te zijn een held der hel-
den. En ook. Onder alle legerschaar van 's Heeren bloed-
getuigen is een koninklijke martelaar. Die vorstelijke ge-
stalte op den Bartelds dag is de admiraal en veldheer, heer
van Châtillon, de beste uit Frankrijks goede zonen, de dap-
perste der dapperen, vroom onder alle knechten Gods,
Gaspard de Coligny.

Hem had men reeds vroeger ten doode gewijd. Was Mau-
revel's sluipmoord gelukt, de koninklijke martelaar zou aan de

Bloedbruiloft ontbroken hebben. Twee dagen te voren viel uit de traliën van kanunnik Villemur's vensters het ver-raderlijk schot.

Men droeg den gewonde naar zijn legersteê, die hij eerst bij het binnenstuiven van den gelukkiger moordenaar ver-liet Toen geen schot uit het vuurroer, maar vinnige dolksteek We beschrijven dat afschuwelijk tooneel van de Rue de Béthizy niet. Elk hervormde kent dit. Het bloed der vaderen zou vreemd moeten zijn aan uw harteklop, zoo ge u nog nooit aan den heldenmoed van dien stervenden hadt verkwikt! ¹⁾

Op 's Koning aanhitsen beval Frankrijks parlement, Gas-pard Coligny, als aan hoogverraad schuldig, met het uiter-ste der schande te overladen. Zijn goederen verklaarde men verbeurd, zijn nagedachtenis eerloos, de naam van Coligny moest voor altijd uitgewischt. Meer nog! Zijn lijk zou door het slijk gesleurd en op La Place de Grève worden tentoongesteld, zijn wapenen zouden aan de staar-ten der peerden worden gesleept, zijn busten en con-ter-feitsels verbrijzeld, zijn kasteel van Châtillon gesloopt en de boomen van zijn lusthof ter helfte worden afgekap. Ja, als teeken der vervloeking, moest zout op zijn land-goed worden gesprengd en een zuil opgetrokken, die met graveersel in koper zijn schandvonniss zou vereeuwigen. Zelfs tegen zijn kinderen woedde men. Ook Louise de Co-ligny wierd eerloos!

Ellendige beulen! voor u staat de zuil met vlammend schandschrift! Kondt ge uw eigen naam maar uitwissen! De Heer is een Wreker. Heel Euroop' eert Coligny!

¹⁾ Men weet, niet Behm, maar Martin Koch is de gevloekte naam, die aan de eerste dolksteek is verbonden. A Meylan. *Vie de Coligny*, p. 347.

Louise de Coligny eerloos! De vrome dochter bracht het lijk van haar besten vader naar Holland's vrije erve over. Daar heeft het gerust onder de schaduw der Oranje's, tot Frankrijk in 1608 boete deed, en als gunst de terugzending vroeg van het in haar hofstad zoo vuig geschonden lijk.

Sinds hebben beurtelings Maupertuis, Parijs en Châtillon elkander de eere betwist, om dit heilig overschot te dragen. Thans rust het in looden kist op de erve van zijn landgoed. In 1851 werd het daar bijgezet. Men opende de kist, en vond nog in het schouderbeen de doorboring van Maurevel's kogel. De hand der liefde had op de lijk-kist dit heilig woord doen griffen:

„Zijn ziel voer op tot Hem, voor wien hij met eer en trouw streed en stierf. Zijn lijkgebeente rust hier in de hope der opstanding. Christus is de Alva en Omega!”

Waar het monster schuilt, op hetwelk de schuld van zoo onmenschenlijken gruwel neerkomt?

Was het Katharina, was het Guise, was het Karel, was het Rome?

IJdele vraag! dan eerst wichtig, zoo een dier vier zich vrijpleit.

Rome deed dit. Maar op den dag der rouwe geen bitter woord. Met haar spreken we straks.

Zij dit haar slechts uit de volheid onzer smarten gezegd: „Toen ge het dezer dagen drukken liet, dat onze Geuzen voor den Barteldsdag aansprakelijk stonden, en dat meê door uw Gorkumsche martelaren het bloedbad te Parijs verwekt is, — toen hebt ge ons Hollandsch hart op het bitterst gekwetst en ons te midden onzer smarten gegriefd zonder oorzaak.

Maar thans daarover niet. Het is ons een heilige dag, een dag van rouwe!

Zelfs een Katharina de Medicis was slechts werktuig. De helsche vlam borst op uit dieper afgrond dan in een menschenhart zich opent. Er woedde een geest als van Demonen. Sathanisch neem het is voor de Bloedbruiloft niet te sterk een woord!

De sage heeft ook den Bartelsnacht, zoo men zegt, gekleurd. Wat men bazelde van stil gerijpte plannen, van lang gesmeed verraad, van gruwzaam helschen toeleg, — wat is het, zoo niet lasterlijk spel en boos gerucht! Men bewijst het u historisch!

Wat wil hier de historie? Hoe ver reikt haar blik? Hoe diep peilt haar oog?

Weet men dan nog niet, dat bij afgrijselijkheden als van zulk een moord, zich achter het geziene een ongeziene macht verbergt, en 's menschen wil en zin en lust verstramt; dat een verborgen, onheilspellende macht uit de diepten zich op den mensch werpt, en hem willoos inschroeft in het raderwerk van haar gedrochtelijken toeleg? Wat wil een historie dan, die alleen de *raderen* van het werktuig kent?

Heeft men te sterk gekleurd? heeft men verzonnen? En weet men dan niet, dat in zulk een vuurgloed der helle het oog anders ziet en de kleuren anders worden en de macht uit de diepte teekenen uit zijn rijk doet zien, die, buiten zulk een gruwel, nooit bespiedbaar zijn voor ons oog?

Er is in zulk een slachting een mysterie der boosheid, in zulk een bloedbad een verborgenheid der helle, die het denken nooit peilt, maar de geest soms vooruit gevoelt.

Men wist dat het komen zou, toen het kwam.

Met Job kon de kerke Gods na den Bartelsnacht klagen:

„Ik vreesde de vreeze en zij is mij aangekomen.

„Ik was niet gerust en niet stil en rustte niet en de beroering is gekomen!”

Dit wetend, kunnen we op dezen dag van rouwe doen, wat Coligny, na Maurevel's sluipmoord, op zijn krankbed deed: de beulen onzer martelaren vergeven.

Aldus sprak de mond des vrome: *Blijmoedig en van heeler harte vergeef ik mijn vijanden, hem zoowel die het schot lostte, als hen die hem huurden. Want ik ben zeker, dat het buiten Gods wil niet in hun macht staat mij eenig kwaad te doen, ook al was het, dat ze mij doodden.*

Naar den Hooge zien ook wij op.

Toen de gemeene Zwitser, met den dolk opgeheven, voor zijn slachtoffer stond, had Coligny nog kracht des geloofs om te zeggen: „*Jonge man, gij kunt mijn leven niet verkorten.*”

Bij de graven onzer martelaren spreken we den koninklijken strijder dat vorstelijk woord na. Leere Rome aan die vrucht des vredes een Calvinisme kennen, door haar zoo bitter gevloekt!

Waarom dan God, Almachtig en zeer Hoog, dien gruwel geworden liet?

Hij antwoordt niet van zijn daden!

Wel moet het kostelijk goud geweest zijn, dat aan zulk een vuurproef werd gewaagd!

Wel moet het zijn raad zijn geweest, dat de kloze nooit gedempt zou worden, die de kerk der Hervormden van Rome scheidt. Over een stroom van zoo kostelijk en zoo dierbaar bloed, slaat zelfs de heugenis van een drietal eeuwen geen brug der gemeenschap!

Wel moet de strijd van het menschenhart tegen de door God gereformeerde waarheid fel en heftig zijn, dat Hij door zulk een afgrijpselijk bloedbad de zonen der Hervorming aan die waarheid heeft verbonden!

En daarom aan den vloek voor zulk een gruwel, aan

den rouw over onze dooden, aan de vergiffenis onzer beulen, paren we ook het dankgebed, dat een belijdenis, in zulk martelaarsbloed gedoopt, ons door den Koning der Kerk is toebetrouwd.

‘We doen meer nog.

Bij het staren op een heldenmoed als in den Bartelsnacht uitblonk, is ons het aangezicht in schaamte weggedoken over eigen lauwhheid en gebrek aan geloof.

Laat de schim van Coligny in het nachtelijk uur deez’ dag voor onzen geest verschijnen, en de bede om vergiffenis vloeit ons van zelf uit het hart.

Op uw graven, martelaren van Parijs! martelaren van heel Frankrijk! geslachten ook om onzentwil! onze broederen! zij daarom onze eed van trouw hernieuwd aan het geloof waarvoor gij stierft.

Het u bezworen op uwe graven, dat de zonen der Hervorming uw doodsangst in gedachtenis houden en het oor nooit wekelijk zullen toestoppen voor de stemme des bloeds, die uit de diepten der wateren en uit de kuilen der aarde voor uwe lieven en uwe kinderkens blijft roepen tot den Heer!

Maar ook, het u bezworen bij den heiligen bodem dien ge met uw kostlijk bloed doorweekt hebt, dat nooit in de Kerk der Hervormden, úw Kerk, de geest zal binnensluipen die u zoo gruwzaam ter slachtbank voerde, en die het waagt in Gods heerlijke schepping den kreet der bloeddorst te slaken: *De ketter niet slechts ter kerke uit, maar ook aangetast in zijn bloed!*¹⁾

Zoo sprak Aquinas. Aquinas was van Rome.

Niet alzoó, Martelaren van den Bartelsnacht in de Kerk, die ge door uw bloed hebt gewijd!

¹⁾ THOMAS AQUINAS in zijn *Summa Theologiae*: non solum ab ecclesia per excommunicationem, sed etiam per mortem a mundo excludi.

ROME EN DE BARTHOLOMEUSNACHT.

I.

De *Maasbode*, orgaan onzer Roomsche staatspartij, heeft met een onbeschaamdheid die verbaast, gepocht, dat geen onzer protestantsche bladen den Bartholomeusnacht had aangedurfd, en dat onzerzijds indirect was toegegeven, dat de historie Rome vrijsprak.

Zoo bejegent Rome een rouwe die zich aan bitterheid speent. *Zij* roert de trom voor haar Gorkumsche martelaren. *Zij* gaat in bedevaart naar het land van Brielle. Elke splinter in het verleden onzer Hervormde kerk wordt met Argus-oogen opgezocht en op het breedst uitgemeten. Maar *onze* smart bij een autodafé van duizenden slachtoffers welt uit onheilige bron, mag niet geëerbiedigd, wordt beleedigd en gegriefd!

Vruchteloos zochten we ons de drijfveer van zoo onedele houding te verklaren, tot een woord van den Abt Maynard ons een somber licht op dit droeve raadsel wierp.

Er wordt een algemeene *reconstructie der geschiedenis* in gang gebracht, waarin elke voorstelling, die Rome aanklaagt, dwaling heet. Van deze „*dwalingen*” nu zegt Du Fresne de Beaucourt, een der helden dezer reconstructie: „*Pour détruire l'erreur, il ne suffit pas toujours de la refuter, il faut encore, comme dit l'Abbé Maynard, la dépouiller de son prestige et de son culte, il faut la*

rendre odieuse ou ridicule: alors seulement elle perd son crédit et son influence pernicieuse." ¹⁾

Bij het lezen dier woorden ging ons een licht op. De onbesuisdheid van Abt Brouwers, de razzia van Dr. Nuyens, de hoon Gustaaf Adolf aangedaan, de dристheid van van den Anker, de ergerlijke oneerbiedigheid der Maasbode, het was ons alles verklaard!

Niets moest gespaard, alles moest bestaan, het heiligste zelfs aangerand, om het geloof aan een historie, die Rome zich ten laste liet komen, „gehaat of belachelijk” te maken en de stem van het verleden te smoren.

Tegenover zoo reusachtig reconstructieplan is onvermoeide herinnering aan de feiten eenig verweermiddel.

Door Rome zelf uitgedaagd, teekenen we daarom nogmaals de feiten aan, die haar schuld in den Bartholomeusnacht bewijzen.

Rome zelf maakt ons dit licht.

Ze verdedigt thans den Bartholomeusnacht niet meer. Integendeel. Du Fresne de Beaucourt noemt haar een „*forfait execrable*,” een daad van „verachtelijke laagheid,” ²⁾ en Priester van den Anker kentekent haar als „een gruweldaad,” een „onder alle opzichten afgrijpslijke misdaad.” ³⁾

Dit eenmaal van roomsche zijde toegegeven, loont het de moeite de houding na te gaan, door het Rome der 16^e eeuw tegenover dien „gruwel der gruwelen” aangenomen.

¹⁾ *Revue de questions historiques* T. a. p. 10: „Om de dwaling te vernietigen, volstaat het niet altijd, ze te bestrijden; men moet ze ook van haar prestige ontdoen, men moet ze gehaat of belachelijk maken; dan alleen verliest ze haar crediet en haar verderfelijken invloed!”

²⁾ *Ib.* p. 13 en 81: „Een vloekwaardige misdaad.”

³⁾ Van den Anker, de Bartholomeusnacht, p, 104, 5.

Dat de Paus om den Bartholomeusnacht gejubeld heeft, ontkent men niet.

Doch ziehier wat men ons wil gelooven doen.

De Paus was wereldlijk vorst. Onder vorsten is het in zwang, elkander hulde te betoonen, bij mislukten aanval op hun vorstelijken persoon.

De Paus werd bericht, dat een complot was gesmeed tegen Koning Karels leven.

Die samenzwering was verijdeld.

's Konings redding, *niet* den Bartholomeusnacht, gold 's Pausen *Te Deum*.

Ziedaar de reconstructie! Edoch, de feiten werpen haar omver.

Onder de zalen van het Vaticaan is er een met drie fresco's (muurschilderstukken) van *Vasari* versierd.

Die fresco's zijn er nog.

Een afbeelding er van ligt voor ons.

Wat toont ons die afbeelding?

Een tooneel van gruwzamen bloeddorst en losgelaten kannibaalsche woede. Niet het gepeupel van Parijs, maar 's Konings soudeniërs en edellieden zijn aan het moorden. Midden op het schilderstuk ziet ge een weerlooze maagd, half ontkleed, bij de loshangende haren door een woest-aard achterover getrokken, die den blanken degen in haar borst zal stooten. Daarachter een andere vrouw, niet dan het nachtgewaad om de leden, voor haar beul neergeknield en de smeekende handen, ze wringend, naar hem opgeheven, en hij den sabel zwaaiend om haar den kop te verpletteren. Links naar Coligny's huis toe, een ruwaard, die een bijna naakte vrouw met de ééne hand om haar middel grijpt en tegen zich aandrukt en met de andere haar den dolk in de keel drijft. Eindelijk, om

niet meer te noemen, een vrouw op den middenachtergrond, die om hulp schreiend den arm naar omhoog heft, terwijl een der moordenaren haar het papier in den oksel stoot.

Dat fresco is gemaakt op last van Paus Gregorius XIII! Zulk een schandtooneel vond hij waardig de wanden van het Vaticaan te versieren! Alle Pausen, die na hem kwamen, hebben dat gedenkstuk der schande in hunne zalen geduld. Eerst de Fransche bezetting, gekwetst in haar nationaal gevoel, deed het opschrift der fresco's verdwijnen.

Stel, er was niet meer, er was slechts dat enkele, was dan niet reeds door dat ééne feit elk tegenpleidooi ontzenuwd?

Of hoe? Men wil op het losse zeggenschap van een ongenoemden edelman, van een pauslijk annalist en een enkele depêche van Parpaglia, u doen gelooven, dat Gregorius om de slachtoffers van de Bloedbruiloft heeft geweend! En hier ziet gij dienzelfden man er behagen in scheppen, de gemeenste ruwheid en de hemeltergendste wreedheid tegen weerlooze vrouwen op de wanden van zijn eigen paleis te vereeuwigen! Om de ontdekking van Coligny's denkbeeldig verraad zal men hebben gejubeld, getreurd om de onschuldigen, die deernisloos vermoord werden, en dat afschuwelijk tooneel wil men in de helderste kleuren voor zich zien en zich aan den stervensangst dier ter slachtbank geleiden met esthetische ongevoeligheid verlustigen!

„Als deze zwijgen, zullen de *steen*en haast spreken!”
Muren van het Vaticaan, gij ook!

De Paus wist, toen het gerucht tot hem kwam, wat deze gruwel beteekende.

Dat niet een moord op deze schaal, in dezen vorm, dat niet juist een Bloedbruiloft lang vooruit beraamd was, geven we voetstoots toe. Maar dat Catharina de Medecis den Hugenoten een strik spande en dat men te Rome dit wist, is op gezag van den beste der Parijsche gezanten van dien tijd, onbetwistbaar.

De beste diplomatie dier dagen was de diplomatie van Venetië. Dit weet thans elk geschiedvorschcr.

Een harer uitnemendste leden was Giovanni Michiel. Hij was gezant in Engeland en Frankrijk geweest, en had in 27 jaren *twaalf* ambassades vervuld.

Wat nu schrijft Giovanni Michiel, destijds gezant te Parijs, aan Luigi Mocenigo, destijds Doge van Venetië, in een officieel staatsstuk?

„Reeds lang, zoo schrijft de ambassadeur, ging de „Koninginmoeder van dit plan zwanger, want zelf hoorde „ik haar onlangs den pauslijken nuntius. Mgr, Salviati, „vragen, of hij zich niet herinnerde, dat zij hem reeds „voorlang in geheimen last had gegeven, aan het hof „van Rome te berichten, dat men weldra de wraak zou „zien, die zij en de Koning op de Hugenoten nemen zou.” ¹⁾

Dit bericht kwam.

Dit was dan die wraak!

De Roomschen zagen er wel ter dege een *uitroeiing* der ketterij in, waarover ze zich, zonder een zweem van deernis, op het uitbundigst verheugden.

De pauslijke archieven zijn nog gesloten.

Daarom ter toelichting van den geest, die te Rome heerschte, eer we haar houding verder teekenen, een feit uit de raadza!en van het geheele Roomsche en met Rome bevriende Venetië.

¹⁾ W. Mortin, la St. Barth. devant le Senat de Vénise, p. 34.

Mocenigo, Venetie's Doge, had den 12 September, toen men dus ten volle omtrent het gebeurde was ingelicht, Senaatsvergadering saamgeroepen, onder assumtie van alle hooge besturen. Men kwam bijeen in „Pregadi.”

Welnu men leze, wat dien dag door 165 patricische mannen, onder verzet van slechts *één* enkele, besloten werd aan Frankrijks Koning te schrijven.

Zie het hier:

„De moord die te Parijs en in geheel het Koninkrijk, op 's Konings last, op de hoofden der Hugenoten en hun aanhang is uitgericht, is ons oorzaak van een vreugde geweest, als met rede alleen een gebeurtenis in ons verwekken kan, die zulk een onmiskkenbare weldaad voor heel de Christenheid was.

„Men zou niet weten door wat daad hij meer blijk zou geven van zijn zeldzame goedheid, doorzicht en vroedheid, dan door de uitroeiing en algeheele vernietiging van die pest, zoo dreigend voor zijn staten en geheel de Christenheid.”

Men had geen lof genoeg, „voor die hoog prijslijke daad, waardoor het hem gelukt was de fundamenteen van den Katholieken godsdienst te bevestigen.”

Ja, als ware de Bloedbruiloft nog niet genoeg, drukte men zijn vertrouwen uit, „dat de Koning, een zoo schoonen weg betreden hebbend, om uit zijn vrome denkbeelden tot een prachtige en eervolle onderneming te doen rijpen, zou voortgaan met het nemen van die maatregelen, waardoor het weerontluiken van zoo verderfelijk een onkruid voor goed kon worden afgesneden!” ¹⁾

Dat men wist hoe welkom deze houding te Rome was,

¹⁾ Ib. p. 94, v. v.

toont een dépêche uit Venetië aan den gezant bij den Paus.

„De gezant moest den Paus zoo nitbundig mogelijk geluk wenschen met den zeldzaam gelukkigen keer der Fransche zaken en de buitengewone gunst, door onzen Heiligen God den Paus geschonken, dat hij reeds bij de intrede van zijn Pontificaat, de verplettering aanschouwen mocht van hen, die altijd den godsdienst belaagd hadden.” ¹⁾

Is dat, zoo vragen we, een geest die, al roemde ze in 's Konings redding, om hare slachtoffers heeft getreurd?

¹⁾ Ib. p. 97.

II.

Te Rome wist men, dat de uitroeiing der Hugenoten bedoeld en Coligny onschuldig was.

Het Fransche hof zond eerst aan den Franschen gezant te Rome, den Sieur de Beauville, een leugenachtig bericht, waarin de Koning zich aan den moord onttrok en de schuld op de Guises wierp. ¹⁾

Maar op denzelfden dag zond Salviati, de Pauslijke nuntius te Parijs, een depêche van beteren inhoud, die het hof van Rome met de ware toedracht der zaak bekend maakte. ²⁾

En in zijn derde depêche, toen het sprookje rondging om de schuld op Coligny te werpen, schreef de Pauslijke gezant naar Rome deze woorden: „Het zal in rechten worden gestaafd, dat de Admiraal (Coligny) in de jongste dagen op-nieuw een aanslag smeedde tegen den persoon des Konings en van zijn broeders. *Dit is en blijft niettemin valsch, en voor een iegelijk die in de gelegenheid is, om iets te weten van de zaken der wereld, zou het een schande zijn, het te gelooven.*” ³⁾

Heeft de Paus, na dit bericht van zijn gezant zijn *Te Deum* herroepen? Niets er van. En de priester van

¹⁾ Ms. des Bibl. Imp. te Parijs. Msc. No. 8677/3.

²⁾ Bijlage in MACKINTOSH, Hist. of Eng. App. G. en H.

³⁾ A. COQUEREL. La Barth., p. 127.

den Anker zegt ons: „Wat hij gedaan had, was wèl gedaan, en hoefde hij, juist omdat hij wèl gedaan had, niet te herroepen.”

Wat had paus Gregorius gedaan?

Er was te Rome gejubeld, zooals men bij de verrassendste redding slechts jubelen kon.

De bode, die het bericht overbracht, ontving van den kardinaal van Lotharingen 1000 Kronen ten loon! Het geschut van 's Pausen citadel St. Angelo speelde zijn bloedig lied. Alle kerkklok werd ten vreugdebetoon geluid. Vreugdevuren zonder einde werden ontstoken. En gevolgd door den stoet zijner kardinalen en omstuwd door de dignitarissen van zijn pauslijk hof, ging Gregorius XIII in weidsche processie naar de kerk van den heiligen Lodewijk, waar de kardinaal van Lotharingen een *Te Deum* op de Bloedbruiloft zong. ¹⁾

Ging het daarbij om de samenzweerdere tegen Koning Karel?

Neen, het gold allereerst de *Ketters*.

Dus toch luidde het opschrift, dat boven het portaal der Lodewijkskerk geplaatst was:

„Karel de Negende, Frankrijks allerchristelijkste Koning, heeft plotseling, als ware hij een verderfengel van den hemel gezonden, met één slag bijna alle *Ketters* en rebellen van zijn rijk uitgeroeid, enz.”

Onder dat opschrift ging de Paus door! — „Een *verderfengel* tegen de *Ketters* en rebellen van den hemel gezonden!”

Gregorius XIII deed nog meer.

Een medaille werd op 's Pausen last geslagen, om het

¹⁾ WHITE, Massacre of St. Barth, p. 476, 7.

feit te vereeuwigen. In het Vaticaan werden de fresco's besteld, waarvan we spraken. Den Koning van Frankrijk werd de „gouden roos” als eereteeken toegezonden, om de borst van den moordenaar te sieren. En weken later, ja maanden na de Bloedbruiloft, toen men alles wist en met Coligny's onschuld volkomen bekend was, luisterde dezelfde Paus, zonder een teeken van afkeuring, naar het ondraaglijk woord van den Roomschen Priester Muretus, die terugwees „naar dien gedenkwaardigen en blijden dag, toen de heilige vader de heuglijke tijding ontving en in processie naar de St. Lodewijks-kerk optoog, ter celebrering van dien nacht, waarin de starren met grooter luister blonken en de Seine haar wateren trotscher vloeien deed, om naar zee uit te dragen de lijken van die onheilige menschen!”

Ja, wil men 's Pausen meewaardigheid met de slachtoffers kennen, men leze dan wat hij den kardinaal Fabio Orsine in last gaf bij Frankrijks Koning te bewerken:

„dat hij moedig voort zou gaan op den ingeslagen weg, en het aanvankelijk door zoo hard geneesmiddel gewonnen resultaat, door geen inmengsel van zachtheid zou verspelen.” ¹⁾

We zouden deze droeve feiten niet herinnerd hebben, maar nu Rome, als kenden we geen geschiedenis meer, ons tegen durft in onzen rouw, nu worde voor het minst onze verontwaardiging over zulk een onkieschheid gebillijkt.

We spraken nog slechts van het Roomsche hof. Hoe was de houding der Roomsche geestelijkheid te Parijs zelf? Ging zij, die de smartkreten der stervenden gehoord, die de bloedplassen gezien, den onmenschelijken gruwel aanschouwd had, ging zij voor het minst in betooning

¹⁾ BONANNI, I. p. 323 No. XXVII.

van ontferming voor, en hief ze den palmtak des vredes op na zoo verfoeielijke slachting?

Hoor wat de geschiedenis meldt:

Op Woensdag, 27 Augustus 1572, toen men noch met het moorden in de gevangenissen voortging, schreef het Metropolitaankapittel van Notre Dame tegen den eerstkomenden Zondag een processie uit, om God te danken.

Te danken! Waarvoor?

„Voor de gelukkig begonnen verdelging der Ketters en der vijanden van den heiligen Katholieken godsdienst.”

Die processie werd jaarlijks voortgezet tot in de regeering van Hendrik IV. Op zijn reis door Frankrijk in 1602 moest de Landgraaf van Hessen zijn reis verhaasten, wjl hij het niet aan kon zien, „dat men dien gruwelijken dag vieren dorst door ringspelen, bal en festijn.” ¹⁾

Natuurlijk stond dit feit niet op zich zelf.

Een uit Romes beste mannen van wetenschap te Parijs, *Jacques Charpentier*, bestond de barbaarsche afgrijselijkheid, om den Batholomeusdag „*une journée brillante et douce*” te noemen in een opdracht voor zijn uitgave over Plato en Aristoteles aan den kardinaal van Lotharingen.

Ziehier, wat hij schrijft:

„Nauwelijks was de Koning mondig geworden, of een vroomheid zonder wederga, die zijn rechtvaardigheid tot uiting bracht, deed een licht opgaan, dat alle nevelen verdreef, en toen, o, Kardinaal en doorluchtige Prins! wat schitterende en zachte dag bescheen toen geheel Frankrijk in de maand van Augustus die pas verliep.” ²⁾

Men dacht aan geen rebellen, alleen den Ketter gold die hoonende taal.

¹⁾ V. ROMMEL, Corresp. in èd. de Henri IV. Paris 1840.

²⁾ Bull. d. l. Soc. d'hist. du Pr. fr. 1 Année p. 375.

Ziehier hoe hij voortging:

„De laatst verloopen maand Augustus is er een nieuwe dag opgegaan *over onzen Christelijken godsdienst*, deze Academie en geheel Frankrijk! ¹⁾

En dat was de kalmte van de studeercel!

Ze stemde volmaakt overeen met het in Rome gegeven wachtwoord.

Daar ontzag men zich niet, boven de Lodewijkskerk te schrijven, „dat de Bartholomeusnacht met onbedriegelijk geklank een weer-ontluiken en *weer-opbloeien van den kwijnenden godsdienst* belooftde.” ²⁾ Daar sloeg men een gedenkpenning, met Gregorius' buste voor beeldenaar, en op de andere zijde een *verderfengel* op de Hugenoten neerstrijkend, met het onderschrift: *De slachting der Hugenoten.* ³⁾ Te Parijs volgde èn Kapittel èn Academie den Heiligen Vader slechts na.

Camillo Capilupi, een hoveling van 's Pausen hof, meende nog verder te moeten gaan, en niet radende, dat ooit de dag kon komen, die verkleining van den gruwel in Romes belang zou doen zijn, schreef hij zijn „*Krijgslist van Karel IX,*” om de Bloedbruiloft opzettelijk als een vooruit beraamde krijgslist van Romes macht tegen alle Kettters voor te stellen. ⁴⁾

Nog den 5den September, toen reeds bijna veertien dagen sinds den Bartholomeusnacht verloopen waren kon Giovanni Michiel, gezant van Venetië, aan den Doge schrijven:

„Men gaat voort met de slachting der Hugenoten, en

¹⁾ SOLDEN, Gesch. d. Prot. in Frankr. II. p. 462.

²⁾ COOPER, VII. 341.

³⁾ BONANNI, Rom. 1689. Cf. Bul. de la Soc. p. l'hist. du Prot. franc. I. 240.

⁴⁾ SOLDEN, rel. p. 48.

ter afsmeeking van 's Heeren bijzondere genade voor dexe daad, heeft gisteren een zeer plechtige processie plaats gehad, waaraan, behalve het hof, *geheel de geestelijkheid van Parijs deelnam*, onder begeleiding van het hoogwaardig sacrament en de heilige reliquieën." ¹⁾

En nog hebben we het einde niet!

¹⁾ Depêche van 5 Sept. Cf. MARTIN. o. l. p. 94.

III.

Priester van den Anker verklaart de tijgerwreedheid, waarmeê op de Bloedbruiloft tegen de Hugenoten gewoed is, uit de verbittering der Parijzenaars.

„De Parijzenaars,” zoo schrijft hij, „gaven opeens lucht aan een haat, dien zij meer dan tien jaren lang in den boezem hadden opgehoopt. Een Hugenoot was destijds voor hen *het meest verfoeilijke wexen op de wereld.*” ¹⁾

Hoe kwam Parijs’ anders eer luchthartige bevolking in zoo demonische gemoedsstemming?

Had de priester des Evangelies het vuur van dezen haat zoeken te blusschen?

Haast zoudt ge het wanen, als ge een van Romes vurigste pleitbezorgers, Georges Gandy, verzekeren hoort : „De Roomsche geestelijkheid kwam zeer zeker in de crisis tusschen beiden, maar om *de beulen te temperen* en hun hun slachtoffers te ontwingen.” ²⁾

Wat was er van dat „temperen der beulen” aan?

De Aartsbisschop van Narbonne, toen nog pastoor van de St. Paulskerk te Parijs, riep, reeds vóór den aanslag van Amboise, tot een algemeene slachting der ketters op!

„Onze adel,” dus dreunde het van zijn kansel, „wil

¹⁾ VAN DEN ANKER, de Barthol., p. 63.

²⁾ Revue des quest. hist. I. p. 370.

niet doortasten, en ze vragen nog, „of het geen gruwelstuk zijn zou, *het mes te trekken tegen eigen bloedverwanten!* Maar, nu komaan! Wie is u nader: uw Katholieke broeder of uw Hugenootsche bloedverwant! En daarom zeg ik: *als gij op die Hugenoten niet wilt inhakken, dan hebt gij geen godsdienst*, en Gods gericht zal eenmaal over uw lafheid komen, als de gemeene man den adel kloppen zal. Ik zeg niet, dat het gebeuren zal, maar dat God het zou toelaten!” ¹⁾

Niet van zijn lippen alléén weerklonk zoo bloeddorstige taal.

Reeds in 1554 sprak de deken van St. Germain l'Auxerrois, Frankrijks Koning in dezer voege toe:

„De Koning moest zich een tijdlang *in schijn* bij de Hugenoten voegen. Dan zouden ze wel uit hun schuilhoeken komen, en dan had men een schoone gelegenheid, *ze te overvallen* en met één slag het gansche rijk van ze te zuiveren.” ²⁾

Picart was de naam diens priesters, en toen hij stierf, verdrong zich het volk, om zijn voeten te kussen en gaf zijn opvolger den eernaam (?) van „*L'âme de Picart.*” ³⁾

Priester Edmund Auger, hofprediker des Konings, schreef in 1568 een „instructie voor den Prins in zijn oorlog met de ketters,” waarin hij openlijk leerde, dat de Koning *aan de bezworen edicten niet gehouden was*. „Van alle Ketters was dit tegenover de Hugenoten het minst bedenkelijk, daar zij de *verderfelijkste en de meest*

¹⁾ Serm. Cath. sur les dimanches et festes, 1587. II. 25. Cf. LA-BITTE, de la Dém. chez les Predicateurs de la Ligue. 1841. p. 36*.

²⁾ POLENZ, Gesch. des Franz. Calv. III. p. 114.

³⁾ „De ziel van Picart.” Ib., volgens het door Polenz geciteerde: La Confession de Sancy. I. c. 7 note.

verduivelde trawanten van de leugen waren, die zich ooit tegen Rome's kerk hadden verzet." ¹⁾

Priester Arnaud Sorbin de Sainte-Foy, hofkapelaan van Karel IX, later Bisschop van Nevers, ontzag zich niet, als Karel niet wilde, den Hertog van Anjou aan te hitsen, dat hij de slachting ondernemen zou ²⁾, en De Thou, de groote geschiedschrijver, zelf Roomsche-Katholiek, en ooggetuige van den Bartholomeusnacht schrijft omtrent de jaren, die aan de Bloedbruiloft voorafgingen :

„De Parijssche pastoors donderden in hun prediciën, met zulk een onstuimigheid, tegen de Protestanten, alsof het te doen was, niet om hun leer te verwerpen, maar dat de weêrloozen, *hoe eer hoe liever tot slagting zouden worden overgeleverd*. Men moest zich regelen naar de leer der Jezuïten, dat met Ketters geen vrede kon gesloten worden, dat het hun gegeven eerewoord niet bond, dat het goed en nuttig was *dexe onreine menschen van kant te maken*, en dat alle goede Christenen *tegen dexe verpeste wexens dienden gewapend te worden*." ³⁾

Kan dit verwonderen, zoo men weet, dat de Paus zijn geestelijkheid, door woord en daad, in het aankweken van dezen hartstochtelijken haat voorging!

In 1566 verkoos het Conclave tot Paus den Dominicaner monnik Michiel Ghisilieri. Hij is als Pius V in de rij der pausen bekend, man van een heftig en doortastend karakter.

Zelf zond hij Frankrijks Koning geld uit de Pauslijke schatkist, om de ketters te beoorlogen. Hij deed meer.

¹⁾ POLENZ, II. II. 617.

²⁾ Archives curieuses de l'histoire de France, 1835. I. VII. p. 31.

³⁾ THUANUS, in boek 44.

Onder Graaf Santafore zond hij een brigade Pauslijke troepen om tegen de Hugenoten te strijden, met uitdrukkelijken last, om niemand kwartier te geven en alle krijgsgevangen Hugenoten onverbiddelijk af te maken. De sparing van den Hertog d'Acier, in strijd met deze instructie, door den Pauslijken generaal gewaagd, wekte Pius' hooge ontevredenheid.

Hij bleef zichzelf gelijk. Kort te voren had hij Catharina de Medicis in' een particulier schrijven ten ernstigste aanbevolen, toch geen der Ketters te laten ontsnappen „*en se als gerloekte menschen den verdienden dood niet te laten ontkomen.*” ¹⁾

Aan Koning Karel schreef hij: „Weet ge niet, dat een weinig zuurdeeg al het deeg bederft? Vaag dan toch dien zuurdeesem voor altijd weg, en zorg dat er niet het geringste spoor van deze verpeste secte (de Hugenoten) in geheel Frankrijk overblijve. We zullen deze menschen tot verderf des vleesches overgeven, opdat de geest zalig worde.” ²⁾

Bij schrijven van 20 Octob. 1569 vermaant hij den Koning na den slag bij Montcour, niet af te laten eer de ketters verdeldg zijn, „want niets is gruwzamer dan barmhartigheid aan doodschuldigen bewezen.” ³⁾

Met het voorbeeld, aan Sauls sparen van Agag ontleend, dorst hij den Koning zelfs met 's hemels wraak dreigen, zoo hij als Saul ook maar een oogenblik afliet van de wraakneming, die hem was opgelegd. ⁴⁾ Ketters „*toebrenge*n of *ombrenge*n” was nu eenmaal 's Pausen leus! ⁵⁾

¹⁾ Ep. PII V. L. III. e. 12.

²⁾ A p. PII V. ep. I. V. e. 14.

³⁾ Ib. 1. III. e. 45.

⁴⁾ Ib. 1. III. e. 10.

⁵⁾ „esse convertendos sive evertendos.” CATENA Vita del glor. papa Pio V p. 79.

Wat hij hiermeê bedoelde, toonde hij aan Aconius Palearius, die onder *zijn* bewind te Rome, ten vure werd gedoemd.

Hij beleefde den Bartholomeusnacht niet. De eerste van Mei des jaars 1572 was de dag zijns doods.

En nu. We beweren niet, dat hij den Bartholomeusnacht, *gelijk die uitviel*, beraamd heeft, maar vragen toch: Is het, na zulk eene houding van den Heiligen Stoel onverklaarbaar, dat 's Pausen Legaat, die Koning Karel met de Bloedbruiloft geluk wenschte, ze prees „als eene gebeurtenis, *die lang vooruit en vroedelijk was voorbereid*; ¹⁾ onverklaarbaar, dat de Roomsche-Katholieke Capi-lupi, triomfeerend kon uitroepen: „*Waar is een plek ter wereld, waar de geheimen van dit treurspel beter bekend waren dan te Rome?*” ²⁾

Onder ¹⁾ Clemens XI heeft Rome dezen Paus heilig verklaard.

We hebben onder de oogen, wat de „Helden der Re-constructie” tegen deze zware grieven inbrengen.

Gandy's artikel, waarvan van den Ankers brochure slechts het korte uittreksel is, speelt zijn spel meesterlijk.

Komt eenig bericht van de zij der *Hugenoten*, dan is het buiten kijf onbetrouwbaar! Niet de slachtoffers, alleen de beulen vinden gehoor!

Komt het van *fanatiek Roomsche. zij*, dan is het uit den aard der zaak gekleurd en overdreven!

Komt het van *Gallicaansche zij*, hoe zou het dan anders dan verdacht zijn!

Spreeken de *feiten* onweerstaanbaar, dan dompelt men die feiten in een vloed van toelichting weg!

¹⁾ G. GANDY. o. l. p. 369.

²⁾ Archives curieuses de l'hist. de Fr. I. 7e p 463 sq.

Getuigen de klare *woorden* tegen Rome, dan wordt van elders betoogd, dat ze een anderen zin *moeten* hebben! ¹⁾

Zoo valt de bouw der historie in Roomschen stijl licht!

Wil men ter beoordeeling van Gandy's waarheidsliefde eene proeve?

Zie ze hier.

Onder de schrijvers, die den Bartholomeusnacht uit de ingeving van oogenblikkelijke boosheid verklaren, en het denkbeeld van vooraf beraamd te zijn, loochenen, noemt Gandy ook Polenz.

Wat er van dit loochenen aan is, kan blijken uit zijn eigen woorden.

Polenz zegt: „Zeker is de onderstelling, ten minste van een *zeer lang* vooruit beraamd plan, ter verklaring van deze schanddaad niet onmisbaar, *evenmin echter, op grond der historie, zonder meer te verwerpen.*”

¹⁾ o. l. p 67: „est contredite aujourd'hui.”

IV.

Rome kaatst ons den bal terug.

„Denk u de Hervorming weg, en er zou geen Bartholomeusnacht gekomen zijn!” zegt ze wel niet openlijk, maar vormt toch de zenuw van haar betoog.

Alomme heerschte rust. Eén was aller godsdienst. Al Frankrijks zonen voelden zich gesproten uit eenzelfde bloed Daar naakt de Hervorming en zie, alles keert: voor rust beroering; voor godsdienst-eenheid godsdienst-oorlog; de zonen van eenzelfde erve plassend in broederen bloed!

Dusver verstaan we dien weemoed.

Die weemoed trekt ons óók door de ziel, als we van reiner lippen den verpletterenden krijgssang beluisteren: „Ik ben niet gekomen om den vrede op aarde te brengen, maar het zwaard!”

Dat lied is profetie geweest. Golgotha, in elk bloedbad der Kerk nageschaduwd, was haar ontzettende vervulling.

Toch danken we, dat Hij gekomen is, ook al roofde Hij der aarde heur vrede, ook al bracht Hij ons het zwaard.

Daarmee, dat het Calvinisme Frankrijks vrede stoorde, is dus nog niets gezegd!

Maar Rome gaat verder.

Van den Anker zegt ons „*dat het Calvinisme de gevaren vijand was van troon en altaar.*”

Dat is nog zacht geoordeeld bij het oordeel van een ander pleitbezorger van Rome's eer.

„Het Calvinisme — schrijft Gandy — leerde de *volharding der heiligen* en erkende dus hun recht, om, mits ze eenmaal een aangrijping des geloofs hadden gehad, zich aan alle denkbare misdaden over te geven: het sneed alle zedelijk leven bij den wortel af en ontketende de hartstochten.”

„De niet verkorenen,” gaat hij voort, „waren dus, in het oog dezer drijvers, zoo goed als trawanten van den Sathan, die men slechts haten kon. Verre van den standaard des zedelijken levens te verhoogen, kweekte de hervorming dan ook, als vrucht van haar leer, de uitzonderingen daargelaten, een doorgaand zedenbederf.”

„Om zijn doel te bereiken,” gaf hij een vrijbrief aan den moord. In het Catholicisme is zoo onheilige theorie slechts sporadisch verdedigd, om voetstoots door de kerk veroordeeld te worden. Maar niet alzo in het kamp der Hervormden. Daar kweekten de leiders zelven deze gedachten des bloeds.”

Wil men ook dit nog: „het Calvinisme predikte als onzedelijk systeem het fatalisme: leefde, als stelsel, van oproer, van enkel samenzwering, en heiligde als anti-sociale leer de revolutieleuze en den moord!” ¹⁾

Moest dan, die vraag volgt als van zelf, de dolk niet tegen de borst dier onverlaten gewet?

De inquisitie is door geen Paus geordend! Vargas was *niet* Roomsch! Philips de Tweede een *Ketter*! Calvijn heeft tot den Albigenzen-moord aangehitst! Balthasar

¹⁾ Rev. des quest. hist. p. 15, 16, 24, 386.

Gerards ontving zijn bloedgeld uit *Hervormde* handen! Ten onzent heeft de Roomsche geestelijkheid zich tegen „het hanghen en branden en worghen” *verzet!*

Begrijpt men nu, waar de *reconstructie* heen wil. Niet *wat geschied is*; wat *niet* geschied is, wordt inhoud der historie!

Luisteren we liever naar een andere tegenwerping.

„Ook gij, Hervormden! zijt wreed geweest. Den Kettermoord hebt ook gij gewild!”

Ziehier ons verschil.

Rome ziet slechts den „splinter” in het oog der Hervorming, van den „balk” in het eigen oog ziet ze niets.

Ons is voor zulk een driest ontkennen de waarheid te heilig, de overtuiging van ’s menschen verdorven aard te diep.

De smet op het kleed der Hervorming wordt door ons niet bedekt.

De bloedwraak onzer Geuzen erkennen we, om ze af te keuren. De gerechtelijke moord in West-Friesland wordt niet verbloemd, maar verfoeid. De *Michelade* te Nismes achten ook wij „onteerend voor de menscheijkheid.” Servets brandstapel blijft ook ons, Hervormden, een doorn in het oog!

Zoo belijden we onze schuld voor den God aller ontfermingen, en, moet het, voor menschen, zelfs voor onze tegenstanders óók.

Toch houden we daarom, bij onze schuldbelijdenis, een antwoord niet terug, zoo het verwijt ons van Rome komt.

Schuld is aan beide zijden; maar durft ge ons te dagvaarden, zie dan, hoe ge voor elk *honderdtal* offers, door u ter slachtbank geleid, er *één* vindt van onze hand! Noem dan de wreedheden, door ons gepleegd, en voor elke bladzijde door u beschreven, geeft de Hervormde

Kerk u een lijvigen kwartijn! Meet dan het bloed door ons vergoten, en voor elke plas door ons geplengd, roept tegen uw conscientie een stroom. Wat is de Michelade bij den Bartholomeus? Wat Servets houtmijt bij de auto-da-fe's van Spanje? Wat uw Gorkumsche martelaren bij de duizenden door uw bloedraad gehangen? Wat uw Albigenzenmoord en Dragonnades bij de plakATEN tegen Roomschen eredienst in Hollands republiek?

En dan nog?

Wat ons ten laste komt, door wien is het ons geleerd?

Dit weet men dan nu toch, dat een houding als van Calvijn, door Melanchton zelf goedgekeurd, slechts uitvloeisel was der destijds heerschende begrippen.

In de eeuw der Hervorming scheen duldning van ketterij schier ieder ongeoorloofd. Eerbiediging van het „for intérieur” der conscientie is het eerst door den Oranjevorst geproclameerd.

Vanwaar dan kwamen die „heerschende begrippen?” In wat school was een menschheid opgevoed, die zoo deer-nisloos dacht? Wie, wie, had Eùropa opgevoed in zoo tegenmenschenlijke gedachte?

De Hervorming?

En we waren er nog niet.

In de middeleeuwen was schier alles *Roomsch!*

Rome, en zij alleen, draagt dus de schuld van zoo onheiligen démon als door de eigen hand harer priesters tegen de menschheid is losgelaten. De naweeën van haar eigen stelsel heeft ze in de misgrepen der Hervormden geboet.

Wil men bewijs: vraag dan slechts, of, naar gelang de Hervorming zich van haar oorsprong uit Rome verwijdert, de Kettermoord aan den kant der Hervormden toe- of afneemt.

Het antwoord der geschiedenis is niet van onzeker geluid.

Bij het eerste geslacht, dat nog in Rome's kerk was op-

gevoed, zijn de vergrijpen aan het leven van anderen niet zeldzaam.

Ze komen nog voor bij het tweede en derde geslacht, dat door het uiterste van Rome's wreedheid verbitterd was.

Dan sterven ze weg. Men vindt ze niet meer. De Hervorming bloeit op eigen wortel en geen bloed vloeit meer, omdat men verschilt in geloof.

Geen bitterheid lei ons deze open taal op de lippen.

Zooveel doenlijk speenden zich onze kolommen van al wat bitterheid verwekken kon.

Zelfs op den Barteldsday is elk bitter woord in de klage onzer rouwe gesmoord.

We kennen Rome. Haar stelsel, haar geest, haar macht. Velen uit haar kerk worden als mensch door ons geacht, zijn om hun persoonlijke toewijding ons lief.

Dunkt het echter Rome goed, ons den handschoen toe te werpen, dan worde onzerzijds voor het minst geen zwijgen geëischt.

Vergeten kunnen we, maar toelaten dat op het heilig historieblad *zwart wit* worde genoemd — nooit.

Nog dit:

Georges Gandy eindigt zijn verblindend, maar onhoudbaar pleidooi, met deze bijna te krasse betuiging:

„Onderstel het onmogelijke! Denk dat de geestelijkheid te Rome en te Parijs een daad bewierookt had, die een verkrachting is en blijft van de eerste beginselen der zedelijkheid, — ware dit zoo, de Roomsche kerk zou niet haar vrijspraak maar haar *rechter* zijn. Zij veroordeelt elke uitglijding van het hart met alle dwaling des denkens: *in haar oogen is noch een Paus, noch eenige locale kerk onfeilbaar.*”

Om de eere van het Hollandsche hart willen we die woorden van Gandy's lippen in van den Anker's brochure liefst tusschen de regels lezen, al staan ze er niet.

V.

Vóór de Bloedbruiloft wond Paus en Geestelijkheid met het uiterste der verbittering vorst en volk tegen de Hugenoten op. Dit bleek uit het onwraakbaar getuigenis van hun eigen woord en daad.

Na de slachting heeft Paus en Geestelijkheid met alle Katholieke vorsten (Maximiliaan alleen uitgezonderd) in koor, den Bartholomeus-nacht op het uitbundigst verheerlijkt.

Nog rest de vraag: Hoe was Rome's houding *tijdens* den gruwel en, eer nog, bij het rijpen van het plan?

Liefst vatten we die vraag aan bij haar liefelijkste zijde. De barmhartigheid heeft het ook toen een enkele maal van het Fanatisme gewonnen, en er zijn Roomsche geestelijken, van lageren en hooger rang gevonden, die, zulk een helschen gruwel verafschuwend, hun hart hebben geëerd en den hoogen moed betoond, om bedreigden te beschermen. Vooral Bordeaux bewijst dit. ¹⁾

Toch, het mag niet verheeld: ontferming was zeldzaam. Als regel gold ook tijdens de slachting oogluiking en aanmoediging.

Te Orleans was het een Franciscaner monnik, die de weerloozen in een kerk samenjoeg en ze, met de punt

¹⁾ WHITE, *Massacre of St. Barth.* p. 462.

van het zwaard op hun borst gericht, griefde door schimp en bespotting. ¹⁾

Te Lyon vielen de eerste slachtoffers onder de gevangenen in het Aartsbisschoppelijk paleis. ²⁾

Te Bordeaux dreef een Jezuïet, Auger, tot moorden aan, onder den uitroep: „Wie deed het te Parijs? Gods Engel! Wie in Orleans? Gods Engel! En wie zal het in Bordeaux doen? Gods Engel! Wee, die Hem weerstaat!”

Te Toulouse stelde de Prior van het St. Catharina-college, Latour genaamd, zich aan het hoofd der moordende benden. ³⁾

Voor de schuld der Parijsche geestelijkheid is niets zoo overtuigend, als „het mirakel van den bloeienden doorn.”

Vlak tegenover de Maria-kapel op het kerkhof *des Innocents* stond een verdorde doorn, die sinds vier jaar blad noch bloesem gedragen had. Maar zie, op den morgen van 24 Augustus, juist toen de slachting begon, kwam, zoo gaf men voor, het leven in dien dooden doorn terug, en prijkte hij eensklaps met een volheid van bloesem, die den zoetsten geur tot buiten het kerkhof verspreidde. Zoo vernam het volk dit mirakel, of het zag hierin een blijk van goddelijke goedkeuring op de slachting die ondernomen was. Heel Parijs liep uit, om den witten doorn te zien, en bij meer dan één is de stem der conscientie tegen den moord door dien doorn gesmoord.

Het feit waarop we doelen is door het eigen getuigenis van den nuntius Salviati volkomen gewaarborgd; maar

¹⁾ Mém. de l'Est. 1. 456.

²⁾ Ib. p. 263b.

³⁾ Ms. Annalen van Toulouse, op 31 Aug. 1572, Cf. WHITE, o. l. p. 465.

welke was tegenover dit verschijnsel de houding van Parijs' geestelijkheid? ¹⁾

Zij wist, dat niets zoozeer den bloeddorst zou verhitten, als het volksgeloof aan onmiddellijke goedkeuring van den moord uit den hemel. Heeft ze dan het voorgewende mirakel onderzocht? Heeft ze den doodelijken invloed van deze sproke zoeken te keeren? Heeft ze door eenig woord een tegenwicht tegen den invloed van dezen volkswaan in de schaal gelegd?

Niets er van. Integendeel. De geestelijkheid heeft zelve het volksgeloof aangewakkerd, door met het hof en alle grootdignitarissen in plechtige processie naar dezen bloeienden meidoorn op te trekken. Zoo verlaagde ze zich tot heulen met het gevaarlijkste fanatisme. ²⁾ Niet uit bloeddorst, maar uit gebrek aan moed. De Pauselijke nuntius schreef er van naar den Heiligen Stoel: „Het volk is er zoo tuk op, dat het den eersten priester den besten, die het had durven loochenen, in de rivier zou gesmeten hebben.” ³⁾

Een laatste vraag blijft overig.

Is het plan tot slachting der Hugenoten plotseling uit Catharina's angsten geboren, of was het reeds vroeger beraamd?

Drie antwoorden zijn op die vraag vernomen.

Er zijn er die meenen, dat door het Fransche hof nooit vroeger aan een Hugenotenslachting gedacht is, dan na Maurevels aanslag op Coligny, dus niet vóór den 22 Augustus.

Er zijn er die oordeelen, dat de Bloedbruiloft in alle détails vrucht was van sluw overleg, en dat het huwelijk

¹⁾ Mén. de l'Est. p. 681. v.v.

²⁾ Ib. 680.

³⁾ WHITE, o. l. p. 445.

van Margaretha van Valois, de ontvangst te Parijs, de vrede van St. Germain, al opzettelijk bedrog was, om de Hugenoten in slaap te wiegen.

Er is eindelijk een derde groep, ze telt Ranke, Soldan, Polenz en de beste geschiedvorschers onder haar leden, die Catharina de Medicis reeds van voorlang kwaad opzet tegen de Hugenoten toeschrijven, doch den *vorm der uitvoering* op den Bartholomeusnacht als plotseling gerijpte vrucht beschouwen van angst en schoonen kans.

Beslissing tusschen deze drie is uiterst moeilijk.

De officieele staatsstukken van de Fransche Kanselarij weêrspreken elkander lijnrecht. Die misleiding was opzettelijk.

De rapporten der beste Ambassadeurs loopen hemelsbreed uiteen. Venetië had twee gezanten te Parijs. Van deze zegt de één, Giovanni Michiel: „*Sinds lange jaren ging de Koningin van dit plan zwanger*” ¹⁾ de ander, Sigismondi Cavalli: „*Zoo de Koningin er vroeger over gedacht had, zou de aanslag veel lichter uit te voeren zijn geweest.*” ²⁾

De historische actenstukken over den Bartholomeusnacht, van Protestantsche zoowel als van Roomsche zijde, zijn even weinig eenstemming.

Het blijft derhalve een probleem, een angstig probleem der geschiedenis, of het werkelijk der list en helsche sluwheid van een Catharina gelukt zou zijn, de overtuigende bewijzen van opzettelijk snooden toeleg voor altijd te doen verdwijnen.

In afwachting van nadere stukken, die nieuw licht op het sombere tooneel werpen kunnen, komt het ons voor, dat aan volstrekte *afwezigheid* van vroegeren toeleg, wat het hoofddenkbeeld betreft, niet kan worden gedacht.

¹⁾ W. MARTIN, La Saint Barthélémy devant le Sénat de Venise, p. 34.

²⁾ Ib. p. 84.

Op uitroeiing der Hugenoten zon de sluwe Italiaansche vrouw buiten kijf. Dit alleen achten we nog onbeslist, of het program, *wat den vorm betrof*, vooruit beraamd of door den angst van het oogenblik was ingegeven.

Hoe weinig recht men heeft het laatste denkbeeld als ongerijmd reeds voetstoots ter zij te zetten, blijke uit de gegevens zelve, die we onzen lezers ter beoordeeling voorleggen.

De Ambassadeur Michiel schrijft aan Venetiëns Senaat, dat hij Catharina tot Salviati, den Pauselijken nuntius, heeft hooren zeggen: „Herinnert ge u niet, dat ik den Paus had laten weten, hoe goed dit alles af zou loopen?” ¹⁾

Bij het opkomen van het huwelijksplan tusschen Hendrik IV en Margaretha van Valois zond Paus Pius V een Cardinaal-legaat naar Parijs, om Karel zijn ongenoe-gen hierover te betuigen. De Koning heeft toen den Lega-at geantwoord: „dat hij geen andere kans zag om zich te wreken op de goddelooze secte, die zijn rijk be-roerde, . . . en dat hij liever zijn kroon aflei dan den hoon tegen God ongewroken te laten. ²⁾ Volgens den Room-schen Davila voegde hij er bij: „dat alles ten slotte uit zou loopen op het heil der Roomsche Kerk.” ³⁾

Aan Mandelot, Commandant van Lyon, schreef de Koning den 18en Augustus: „binnen *zes dagen* na dato geen courier meer wien ook naar Italië door te laten.” Zes dagen zijn er van den 18en tot 24 Augustus! ⁴⁾

De Koningin schrijft aan Mandelot: „Alle couriers uit Italië tot na den 25en Augustus op te houden.” ⁵⁾

Naar de Provence, waar de Hugenoten sterk waren,

¹⁾ Ib. p. 34.

²⁾ CATENA, *vita di Pio V.* p. 197.

³⁾ DAVILA, I, p. 201.

⁴⁾ *Corresp. du roi Charles et du Sieur Madelot* p. 29 v.v.

⁵⁾ Ib.

werd op 's Konings last, den 20en Augustus, artillerie gezonden. ¹⁾

Een regiment der lijfgarde was opzettelijk naar Parijs ontboden.

Vóór het opzet verklaren zich niet alleen Protestantsche, maar ook Roomsche tijdgenooten.

Er vóór is de beroemde geschiedschrijver van Roomsche zijde, de Thou, het werk van de l'Estoile, Venetiëns Ambassadeur Michiel Davila, dien we reeds noemden, de dichter Capilupi, Adriani en Daniel.

Van Protestantsche zij de meeste kronieken uit die dagen: *le tocsin*, *le Reveille-Matin*, *les Mémoires de l'état de France*, en voorts Mackintosh, de Félice, Prévost-Paradol en andere.

Nog onlangs is de verstandhouding met Rome opnieuw bevestigd uit de dépêche van 6 Maart 1572, door den legaat naar Rome gezonden, ons door Ranke het eerst medegedeeld. ²⁾

Ook hij erkent dat de twee reeksen gegevens elkaar uitsluiten. Ook hij acht zich niet gerechtigd, de ééne reeks aan de andere op te offeren.

Oplossing zoekt hij slechts in Catharina's karakter.

Ze had, schrijft hij, „ *twee pexen op den boog.*” Ze zou de Hugenooten, als naar het geviel, gebruiken tot bevestiging harer staatkunde, of treffen met haar wraak. ³⁾

Ook over dit geheimenis zal het licht eens dagen. Dit echter staat ook naar Ranke's overtuiging vast, dat het aan de Diplomatie der Roomsche hoven niet geschort heeft, zoo *verrassing*, geen *opzet* tot den gruwel dreef. ⁴⁾

¹⁾ Ib. p. 34.

²⁾ RANKE, *Gesch. de Fr. Prot.* 1070. II. p. III.

³⁾ Ib. p. 112, 3.

⁴⁾ „König Philipp. hat officiell erklärt, dass er dies schon im J. 1560 dem französischen Hofe empfohlen habe.” Ranke. II. p. 108.

Bij H. DE HOOGH & Co. wordt uitgegeven:

UIT HET WOORD.

STICHTELIJKE BIJBELSTUDIËN

DOOR

DR. A. KUYPER.

De eerste reeks zal compleet zijn in vijf afleveringen, als:

- I. De „Naam” in de H. Schrift.
- II. Heilsfeit en Heilswoord.
- III. Heiligen.
- IV. Welbehagen en Ontferming.
- V. Thabor en de Spitse der Openbaring.

Elke aflevering zal bevatten 4 à 5 vel druks; formaat gelijk aan N°. 1. — Prijs 65 Cents.

Bij Inteckening op de geheele Eerste reeks, zijnde 5 Nummers, is de prijs per aflevering slechts 50 Cents.